

Н. Д. Городня

АМЕРИКАНСЬКО-КИТАЙСЬКІ ВІДНОСИНИ ЗА ПЕРШОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ БАРАКА ОБАМИ

УДК 327.8 (73+510)

На початку ХХІ ст. стрімко зросла вага Китаю у світових справах за рахунок його перетворення на рушійну силу розвитку регіональної і світової економіки, світового кредитора й інвестора, особливо в умовах глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2010 рр. Паралельно значно посилюються регіональний і глобальний політичний вплив Китаю. У цих умовах американсько-китайські відносини стали ключовими для збереження стабільності й поступової трансформації існуючого світового порядку.

Сучасні відносини між США і КНР перебувають у центрі уваги світових дослідницьких центрів, їхньому вивченню присвячено численні наукові публікації [Devuyt 2009; Lee 2010; Swaine 2011; *itc.*]. Окремі аспекти американсько-китайських відносин постбіполярного періоду розкрито у працях вітчизняних дослідників О. Шевчука, М. Тарана, В. Головченка [Шевчук 2008, 2011; Таран 2003, 2006; Головченко 2012, *ін.*] й інших, включаючи автора пропонованої статті [Городня 2011, 2012, *ін.*]. При цьому зміни у двосторонніх відносинах унаслідок зрушень у глобальному балансі сил під впливом світової фінансово-економічної кризи 2008–2010 рр. не знайшли достатнього висвітлення у вітчизняній науці. Аналіз американсько-китайських відносин у 2009–2012 рр. у контексті регіональних і глобальних змін під впливом світової кризи й політики адміністрації Б. Обами є метою пропонованої статті.

На противагу своєму попереднику Дж. У. Бушу, який на початку президентства стверджував, що США і Китай скоріше суперники, ніж стратегічні партнери, президент Обама прийшов у офіс, шукаючи партнерства і співробітництва з Китаєм як на регіональному, так і на глобальному рівні. Вже у програмній статті Б. Обами як кандидата у президенти “Відновлення американського лідерства”, опублікованій влітку 2007 р., зазначалася необхідність сприяти більш “відповідальній” ролі Китаю “як зростаючої влади” у вирішенні спільних проблем ХХІ століття. “Ми будемо

конкурувати з Китаєм в деяких сферах і співробітничати в інших. Наше важливе завдання полягає в тому, щоб побудувати відносини, які розширюють співробітництво і водночас зміцнюють нашу здатність конкурувати” [Obama 2007].

Фінансово-економічна криза 2008–2010 рр. призвела до значних трансформацій у міжнародних відносинах, включаючи американсько-китайські. Вже перший саміт “великої двадцятки” у Вашингтоні в листопаді 2008 р. засвідчив визнання лідерами Заходу неможливості здолання глобальної фінансової кризи традиційними методами, необхідності залучення до цього процесу провідних країн, що розвиваються, включаючи КНР, отже, зростання їхньої глобальної ролі. Помітне зростання регіонального впливу Китаю в Азійсько-Тихоокеанському регіоні відбулося ще під впливом Азійської кризи 1997–1998 рр., ознаками чого стали зближення КНР із країнами ПСА й АСЕАН як їхнім колективним органом, створення зони вільної торгівлі Китай–АСЕАН, активна розбудова субрегіону Великий Меконг за участю КНР, діяльність форуму “АСЕАН+3” тощо.

На двосторонньому рівні у відносинах між Китаєм і США важливе значення мало перетворення КНР на найбільшого кредитора Вашингтона (замість Японії) у вересні 2008 р. Адміністрація Дж. У. Буша заохочувала Пекін купувати довгострокові казначейські облигації США для покриття зростаючого дефіциту державного бюджету, що уможливило подальше збільшення експорту китайських товарів на американський ринок і водночас тісно пов’язувало дві держави в їхній взаємозалежності, охарактеризованій відомим істориком Н. Фергюсоном у термінах народження нової “подвійної держави” під назвою “Chimerica”, відлиття англomовних назв “Китай” і “Америка”. Цей влучний термін швидко набув поширення в експертному середовищі.

В умовах розгортання глобальної фінансової кризи залежність США від Китаю як найбільшого у світі утримувача золотовалютних резервів зросла. З метою фінансового забезпечення антикризового стимуляційного пакету для порятунку американської економіки, а врешті й уникнення краху світової фінансової системи, нова адміністрація Б. Обами звернулася до Пекіна із проханням збільшити інвестиції в державний борг США, підкреслюючи, що успішна реалізація адміністрацією Обами стимуляційної програ-

ми важлива для експорту Китаю на американський ринок і китайської економіки загалом (перед кризою на США доводилося близько 19 % експорту КНР, рівноцінний ринок у близькій перспективі Китай знайти не міг). Суть ситуації, що склалася, було передано держсекретарем Х. Клінтон в інтерв'ю китайському телебаченню під час її першого візиту до Пекіну в лютому 2009 р. так: “Ми дійсно піднімемось або впадемо разом. Ми в одному човні. Й, чесно кажучи, пливемо в одному напрямку, до водоспаду” [Devuyst 2009, 124].

Китай вже виявив себе відповідальним регіональним актором під час Азійської фінансової кризи 1997–1998 рр., коли в умовах різкої девальвації валют вражених кризою держав відмовився від девальвації юаня, що дозволило уникнути погіршення ситуації. Цього разу Китай прийняв на себе відповідальність за міжнародні фінанси як велика глобальна держава. Якщо станом на січень 2008 р. в американські урядові облигації було вкладено 492,6 млрд. дол. золотовалютних резервів КНР, на травень 2009 р. – 801,5 млрд. дол. У травні 2011 р. Китай володів 36 % усіх іноземних боргових зобов'язань американського уряду (16 % усього державного боргу США) [Gorodnia 2011, 44]. Водночас у Пекіні не приховували стурбованість із приводу залежності безпеки китайських активів, інвестованих у державний борг США, від стану американської економіки й американського долара. Виявом такої стурбованості стала ініціатива управляючого Народним банком Китаю Чжоу Сяочуаня (березень 2009 р.) про створення альтернативи долару як світової резервної валюти за рахунок використання Спеціальних прав запозичення, штучного резервного і платіжного засобу Міжнародного валютного фонду, змін у їхній оцінці шляхом включення валют усіх основних економік при збільшенні їхнього голосу у прийнятті рішень МВФ.

Визнання Вашингтоном нової глобальної розстановки сил засвідчило відновлення ініціативи про створення “великої двійки” (“G2”) між США і Китаєм для спільного керівництва глобальною економічною системою, висунутої у 2005 р. Ф. Бергсоном, директором Інституту міжнародної економіки Петерсона (Вашингтон). У січні 2009 р. аналогічну ініціативу в контексті геостратегічного співробітництва між США й КНР, що виходила за межі економіки, оприлюднив один із провідних теоретиків зовнішньої

політики США З. Бржезінський [Brzezinski 2009]. Про серйозність цієї пропозиції свідчило її обговорення при підготовці до саміту “великої двадцятки” в Лондоні у квітні 2009 р., що викликало стурбованість європейських лідерів. Проте на 11-му саміті ЄС–Китай у Празі у травні 2009 р. китайський прем’єр Вен Дзябао відкинув концепцію “великої двійки” “як повністю безпідставну й помилкову”, заявивши, що Китай не шукає світової гегемонії й визнає багатополюсність і багатосторонність провідними тенденціями світового розвитку [Devuyst 2009, 132–133].

У квітні 2009 р. в умовах розгортання найбільш гострої фази глобальної фінансової кризи між президентами Б. Обамою і Ху Дзінтао досягнуто домовленість про розширення економічних переговорів, які розпочалися за адміністрації Дж. У. Буша на рівні кабінетів США і Китаю, до рівня “Американсько-китайського стратегічного і економічного діалогу”, що охоплює широке коло двосторонніх, регіональних і глобальних питань поточного і довготривалого стратегічного інтересу. Його перший раунд за участю держсекретаря США Х. Клінтон, міністра фінансів США Т. Гейтнера, члена Держради КНР Дай Бінго і віце-прем’єра КНР Ванг Кішана відбувся у Вашингтоні в липні 2009 р.

Отже, політика адміністрації Обама щодо Китаю значною мірою диктувалася глобальними реаліями й визнанням взаємозалежності двох держав в умовах кризи. Водночас нова адміністрація прийшла в офіс із розумінням складності і взаємозалежності світу, спільності загроз і викликів, що унеможливлювали одноосібне лідерство США, з намірами постійної співпраці “зі старими друзями і колишніми недругами” з основних проблем, що стоять перед світовою спільнотою [Обама 2009]. У основу зовнішньої політики США покладено концепцію “розумної влади”, що реалізується шляхом використання повного набору дипломатичних, економічних, військових, політичних, юридичних і культурних заходів, їхньої правильної комбінації для кожної конкретної ситуації. Вирішальну роль у реалізації зовнішньої політики покладено на дипломатію, на відміну від військово-силових методів попередньої адміністрації Дж. У. Буша. Важливим ідеологічним підґрунтям зовнішньої політики стала концепція “багатопартнерського світу” на основі співробітництва і спільної

відповідальності сторін на противагу концепції “багатополюсного світу” на основі конкуренції [Clinton 2009, *July 15*].

Ця теза звучала у виступі Х. Клінтон під час першого раунду “Американсько-китайського стратегічного і економічного діалогу” в липні 2009 р. Йшлося про те, що в наступні десятиліття великі держави будуть вирізнятися не здатністю домінувати і розділяти, а спроможністю вирішувати проблеми. Реальність така, що жодна країна не може здолати сучасні виклики одна, їхнє вирішення вимагає нової глобальної архітектури. Тож, хоч у минулому відносини між США і Китаєм розвивалися під впливом ідеї про баланс влади між великими державами, нове мислення 21-го століття може призвести до зрушень “від багатополюсного до багатопартнерського світу” [Clinton 2009, *July 27*]. У листопаді 2009 р. відбувся візит президента Обами до Китаю, під час якого він наголошував, що США не намагаються стримувати піднесення Китаю, натомість вітають його як сильного, процвітаючого й успішного члена спільноти націй.

Проте з кінця 2009 р. почалося помітне погіршення двосторонніх відносин, що було оцінено експертами в термінах початку “другої холодної війни”. Загострення американсько-китайських відносин у 2010 р., одним із проявів якого стали валютні й торговельні війни, свідчило про значний конфліктний потенціал у відносинах між “старими” світовими державами та потенційними лідерами. Значний вплив на них мали успадковані з попереднього періоду проблеми фінансового і торговельного характеру, пов’язані з існуванням значного дефіциту США в торгівлі з КНР, що загострилися в умовах глибокого спаду американської економіки у 2009–2010 рр.

Дискусії стосувалися двох основних проблем – обмінного курсу юаня й американського боргу. Вашингтон критикував Пекін за штучне заниження обмінного курсу юаня, що створювало переваги для китайського експорту на американському й інших ринках, призвело до значного дефіциту США й інших країн у торгівлі з Китаєм, а врешті – до глобального фінансового дисбалансу. Серйозну стурбованість Пекіна викликав курс адміністрації Обами на здешевлення долара та обмеження імпорту, в той час як в інтересах КНР було збереження міцного долара та ста-

більшого обмінного курсу американської валюти, безперешкодний експорт китайської продукції на американський ринок, від чого залежала безпека китайських інвестицій у боргові зобов'язання США та економічне становище самого Китаю. З точки зору Пекіна, тривала політика “дешевих грошей”, яку проводив Вашингтон, спричиняла надлишок ліквідності на міжнародному фінансовому ринку, загрожувала інфляцією цін активів і виникненням фінансового “пузиря” в економіках, що розвиваються. Що стосується курсу юаня, з липня 2005 р. він підвищився по відношенню до долара на понад 30 %, але це не призвело до зменшення проблем американської економіки. Свідченням гостроти цієї дискусії стало прийняття у жовтні 2011 р. сенатом США білля із приводу “валютних маніпуляцій” КНР, що викликало різку реакцію Пекіна. Президент Б. Обама не підписав цей білл, щоб не зашкодити двостороннім відносинам.

Значною мірою охолодженню двосторонніх відносин сприяли заходи Вашингтона, спрямовані на повернення лідерства США в Південно-Східній Азії (ПСА) і більш широкому Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР), втраченого внаслідок Азійської фінансово-економічної кризи 1997–1998 рр. і глобальної війни з тероризмом за адміністрації Дж. У. Буша. Вони виявилися у зміцненні військово-політичних зв'язків США із союзниками; у відновленні інтенсивних відносин з АСЕАН; у поглибленні співробітництва у сфері оборони з Індонезією, налагодженні стратегічного партнерства з В'єтнамом і військового співробітництва з Камбоджею, встановленні нового стратегічного партнерства з Новою Зеландією, початку діалогу з військовим режимом у М'янмі тощо. У березні 2010 р. США рішуче стали на бік Республіки Корея в конфлікті Сеула з КНДР через затоплення судна “Чеонан”; у вересні 2010 р. під час японсько-китайського конфлікту через о-ви Сенкаку/Діаою одразу виступили на боці Японії, заявивши, що ця територія покривається американсько-японським оборонним договором.

Відбулося активне залучення Вашингтона як посередника до урегулювання ситуації в Південно-Китайському морі, де відновилися давні суперечності між країнами-претендентами через о-ви Спратлі. Заява Х. Клінтон на ханойському саміті АСЕАН (жовтень 2010 р.), що багатостороннє рішення давніх диспутів у Південно-Китайському морі є сферою національних інтересів

США, свідчила про “повернення” США до ПСА в контексті проблеми “свободи морів”. Такі дипломатичні кроки, а також продаж американської зброї Тайваню, сприймалися керівництвом КНР як антикитайські дії і розглядалися в термінах здійснення США стратегії стримування.

Водночас зростання взаємозалежності Вашингтона і Пекіна, особливо в фінансово-економічній сфері, примушувало їх координувати свою політику в межах двостороннього діалогу. Сигналом до поступового покращення двосторонніх відносин став успішний візит до США Президента КНР Ху Цзінтао в січні 2011 р. Після цього розпочався активний обмін двосторонніми візитами й інституалізація співпраці між США і КНР на різних рівнях. У травні 2011 р. США відвідали міністр оборони КНР і начальник генерального штабу НВАК (вперше за дев’ять років), що призвело до відновлення військових зв’язків між двома державами. У червні 2011 р. відбулися перші Американсько-китайські консультації зі справ АТР із метою координації політики двох держав з основних регіональних проблем (до кінця 2012 р. відбулося чотири такі консультації, що стали регулярними). За таких обставин у травні–червні 2011 р. Вашингтон уник критики Китаю за чергові інциденти в Південно-Китайському морі, заявивши, що США не підтримують у конфлікті жодну сторону. На щорічній конференції з безпеки в Сінгапурі (червень 2011 р.) секретар оборони США Р. Гейтс відзначав, що військові відносини між двома країнами після регресу останніх років перебувають на “позитивній траєкторії”.

У серпні 2011 р. через тиждень після історичного пониження кредитного рівня США на запрошення віце-президента КНР Сі Дзінпіна Пекін відвідав віце-президент США Джо Байден. Під час переговорів йшлося про домінування у відносинах між двома державами економічних проблем, про їхню “відповідальність” зміцнити координацію макроекономічної політики, щоб разом відновити впевненість інвесторів і глобальну економічну стабільність [Biden... 2011]. Однією з цілей переговорів було зміцнення контактів із майбутнім поколінням китайських лідерів, оскільки очікувалося, що саме Сі Дзінпін очолить партію в кінці 2012 р. і буде обраний президентом у 2013 р.

Розвитку взаєморозуміння між двома народами сприяють започатковані в 2010 р. Консультації з обмінів між громадянами

двох країн (People-to-People Exchange) у сфері освіти, культури, спорту, жіночих справ, науки й технологій, у межах яких реалізуються ініціативи, спрямовані на збільшення кількості й диверсифікацію американських студентів у Китаї; надання додаткових можливостей для двосторонніх обмінів у межах програми імені Фулбрайта; розвиток партнерства університетів; проведення форумів молодих вчених; здійснення програм допомоги громадам через спорт; підтримку професійних програм обміну; обмін і діалог із розвитку лідерства серед жінок тощо.

Незважаючи на посилення двостороннього співробітництва на різних рівнях, серед значної частини експертів у обох державах панує думка, що конкуренція за першість між Китаєм і США неминуча.

Суперечливий вплив на американсько-китайські відносини мало азійсько-тихоокеанське турне президента Обами в листопаді 2011 р., під час якого він взяв участь у саміті АТЕС (Гонолулу, Гавайї), у третьому саміті “АСЕАН–США” і Східноазійському саміті (Балі, Індонезія), відвідав Австралію, провів двосторонні зустрічі з лідерами Індії, Індонезії, Малайзії, Філіппін. Виступаючи із програмною промовою в австралійському парламенті, Б. Обама оприлюднив рішення своєї адміністрації зробити присутність в АТР “основним пріоритетом” зовнішньої політики США. У зв’язку з цим, за його словами, скорочення оборонних витрат США не відбудеться за рахунок АТР: “Ми будемо постійно зміцнювати наші можливості... Наші постійні інтереси в регіоні вимагають нашої постійної присутності. Сполучені Штати є Тихоокеанською державою, і ми тут для того, щоб залишитися” [Обама 2011, *Nov 17*].

Нова азійсько-тихоокеанська стратегія США була підсумована помічником держсекретаря, головою Бюро зі східноазійських і тихоокеанських справ К. Кемпбеллом у шести основних позиціях: по-перше, поглиблення і розширення альянсів з Японією, Республікою Кореєю, Австралією, Таїландом і Філіппінами; по-друге, будівництво нових партнерств із новими регіональними гравцями – Китаєм, Індією, Сінгапуром, Індонезією, В’єтнамом, Малайзією і Новою Зеландією; по-третє, збільшення зобов’язань і взаємодії з регіональними інституціями АСЕАН, АРФ, Східноазійським самітом і Форумом тихоокеанських островів; по-чет-

верте, здійснення політики забезпечення більш територіально розосередженого, операційно гнучкого, політично стійкого становища військових сил у регіоні; по-п'яте, просування вільної торгівлі і створення кращих умов для американського бізнесу; по-шосте, просування прав людини і демократичних цінностей від В'єтнаму до Бірми [Campbell 2011].

Ініціативи адміністрації Обами, оприлюднені під час його Тихоокеанського турне (про створення першої тривалої присутності США в Австралії, посилення значення Східноазійського саміту після вступу до нього США на протигагу форуму "АСЕАН+3" тощо) були розцінені в Пекіні в термінах "стримування", незважаючи на постійні заяви адміністрації Обами, що поглиблення відносин із країнами АТР не відбувається за рахунок Китаю, що розширення зв'язків із Китаєм є її пріоритетним завданням. Хоча, виступаючи на регіональних самітах у листопаді 2011 р., президент Обама зайняв більш наступальну позицію по відношенню до Китаю, закликавши Пекін "грати за правилами": "Ми хочемо й далі розвивати конструктивні відносини з китайським урядом, але будемо твердим, наполягаючи на тому, щоб він діяв за тими ж правилами, що й усі" [Obama 2011, Nov 13]. Цю тезу президент Обама повторив і під час зустрічі у Вашингтоні з віцепрезидентом КНР Сі Дзінпіном у лютому 2012 р. Йдеться передусім про здійснення Китаєм практики "чесної торгівлі", що призведе до більш збалансованих торговельних потоків Китаю не лише із США, але також з усім світом.

Під час переговорів порушувалося також питання про дотримання прав людини в Китаї, що знову стало пріоритетним у порядку денному адміністрації Обами в умовах передвиборчої президентської кампанії. У квітні-травні 2012 р. значного резонансу набула "справа Чен Гуанченга", сліпого китайського активіста, який, перебуваючи після ув'язнення під домашнім арештом, втік до Пекіну, де звернувся до посольства США із проханням захисту для себе і своєї родини. Ця справа виникла напередодні четвертого раунду Американсько-китайського стратегічного діалогу (травень 2012 р.) і могла спричинити ускладнення у двосторонніх відносинах. Але китайська влада пішла на поступки і дозволила Чен Гуанченгу разом із сім'єю залишити країну для навчання у США.

Більш серйозним приводом для погіршення двосторонніх відносин міг стати черговий філіппінсько-китайський конфлікт у Південно-Китайському морі, що розпочався у квітні 2012 р. за міліну Скарборо. Хоч Вашингтон знову повторив, що не підтримує в цьому конфлікті жодну сторону, вже після гострого дипломатичного конфлікту між Філіппінами і КНР за острови Спратлі у травні–червні 2011 р. почалося помітне зближення між Філіппінами і США. У листопаді 2011 р. підтверджено союзні зобов'язання між двома країнами за договором 1951 р., визначено спільне бачення стратегічного, політичного, економічного співробітництва у XXI ст. У січні 2012 р. відбувся другий раунд щорічного Двостороннього стратегічного діалогу між США і Філіппінами, у квітні 2012 р. – перший двосторонній саміт у форматі “2+2” за участю міністрів закордонних справ і міністрів оборони. З іншого боку, щоб мати можливість впливати на ситуацію в Південно-Китайському морі без конфронтації з Китаєм, держсекретар Клінтон закликала конгресменів ратифікувати Конвенцію ООН про морське право (1982 р., вступила в силу в 1994 р.) до кінця 2012 р. [Clinton 2012, *May* 23].

Значне зростання впродовж останніх років оборонного бюджету КНР та “брак прозорості” у величезних військових витратах Пекіна викликає серйозну стурбованість у регіоні. За інформацією “Таймс оф Індія”, у 2011 р. військовий бюджет Китаю зріс на 12,7 % (до 91,5 млрд. дол.), у 2012 р. – ще на 11,2 %. Основним двигуном такого зростання вбачається прагнення Пекіна втримати США від втручання на сусідні до Китаю території, передусім Тайвань [China hikes... 2012].

Сприятливим тлом для посилення наступальної позиції Китаю в Тихому океані є значне зменшення загального розміру американського флоту. Якщо на початку 1990-х у ньому нараховувалося близько 600 суден, у 2012 р. – лише 285, приписаних до двох океанів майже порівну. У цьому контексті привертає увагу заява міністра оборони США Л. Панетти на щорічній конференції із проблем безпеки в Сінгапурі в червні 2012 р., згідно з якою в межах нової стратегії збільшення військової присутності США в АТР впродовж кількох наступних років Пентагон здійснить передислокацію флоту, в результаті чого до 2020 р. в АТР буде розміщено близько 60 % його складу [Panetta... 2012].

За деякими оцінками, суперництво військово-морських стратегій має найбільш негативний вплив на американсько-китайські відносини. Китайській стратегії “заборони доступу” шляхом використання підводних човнів й антикорабельних балістичних ракет, зайняття стратегічних рубежів у Південно-Китайському морі протистоїть американська стратегія “розсіювання”, забезпечення більш територіально розосередженого, операційно гнучкого, політично стійкого становища військових сил у регіоні. Обидві сторони запевняють, що розгортання їхніх сил в Тихому океані не загрожуватиме іншій стороні, проте об’єктивно посилення безпеки однієї держави веде до зменшення безпеки іншої; розкручується спіраль їхньої взаємної невпевненості у власній безпеці, що створює підґрунтя для серйозних ускладнень у двосторонніх відносинах у майбутньому.

Деякі американські стратеги доводять, що китайська політика реалізує дві довготривалі цілі: заміщення США як провідної влади в західному Тихоокеанському регіоні й консолідацію Східної Азії у блок, що виключає США, підпорядкований економічним і політичним інтересам Китаю. На противагу цьому китайські стратеги розглядають США як наддержаву на стадії занепаду, яка намагається зашкодити піднесенню будь-якого суперника, передусім Китаю. Не має значення, як активно Вашингтон сприятиме співробітництву, його цілі залишатимуться незмінними, він стримуватиме Китай розгортанням військових сил й угодами з регіональними державами. У зв’язку з цим будь-яке тривале співробітництво між США і КНР сприяє реалізації цілей Вашингтона і не відповідає інтересам Китаю. За аналізом Г. Кіссінджера, обидві держави змушені рахуватися з цими реаліями. Вони не можуть довіряти одна одній свою безпеку й продовжуватимуть реалізовувати власні інтереси, часто за рахунок інтересів іншої сторони. Але обидві держави відповідальні за те, щоб враховувати підозри іншої, розуміти вплив їхньої реальної політики й риторики на підживлення цих страхів [Kissinger 2012].

В “політичному” 2012 р. спостерігалось прагнення обох держав уникати загострення двосторонніх відносин. Тож під час четвертого щорічного раунду стратегічного діалогу між США і Китаєм, що відбувся в Пекіні усього через кілька днів після американсько-філіппінського саміту в форматі “2+2” (травень

2012 р.), у виступах держсекретаря Х. Клінтон і державного радника КНР Дай Бінго звучала теза про прагнення двох сторін уникнути історичних аналогій між старою світовою державою, що намагається зберегти статус-кво, і державою, що піднімається. За словами Х. Клінтон: “Наші країни і наші народи отримують набагато більше від співробітництва, ніж від конкуренції, тому ми віддані здійсненню позитивних, кооперативних, усебічних відносин на двосторонньому, регіональному і глобальному рівні” [Clinton 2012, *May 4*].

У виступах держсекретаря Х. Клінтон та інших представників Держдепартаменту постійно підкреслювалося, що США не мають наміру відігравати роль посередника в жодному з регіональних територіальних диспутів, включаючи японсько-китайський через о-ви Сінкаку/Діаюю і китайсько-асеанівський за о-ви Спратлі, які повинні вирішуватися шляхом прямого діалогу зацікавлених сторін. Представники Держдепартаменту відмовляються відповідати на запитання ЗМІ, чи підтримає Вашингтон свого союзника Японію в разі, якщо владнати конфлікт за острови Сенкаку/Діаюю, який знову загострився восени 2012 р., шляхом мирних переговорів не вдасться. Проте відповідь багатьом видається очевидною. Складною в американсько-китайських відносинах залишається проблема Тайваню, тобто возз’єднання Китаю, що є для китайців реліктом часів “приниження”, на шляху вирішення якої стоять США.

Деякі авторитетні китайські експерти (наприклад, Вен Джісі, декан Школи міжнародних досліджень Пекінського університету) відзначають існування в китайському уряді й експертному середовищі настроїв, близьких до консенсусу відносно того, що структура глобальної політики робить відносини співробітництва, які обстоює адміністрація Обами, неможливими; що основною метою США у світових справах залишається збереження гегемонії й домінування, в результаті чого Вашингтон намагатиметься утримувати Китай від досягнення його цілей, які можуть швидко штовхнути двосторонні відносини у стан кризи [Gresser 2012].

Традиційно політика діючого президента щодо Китаю зазнає критики від його конкурента на президентських виборах. Під час президентських дебатів 2012 р. проблема прав людини в Китаї

не порушувалася, зростання військової могутності Китаю відзначалося лише побіжно, замість цього основна увага була зосереджена на американській економіці. У цьому контексті обидва кандидати критикували Китай за існуючі торговельні практики, часті порушення прав інтелектуальної власності, називаючи Китай основним глобальним конкурентом, з яким США повинні навчитися конкурувати й перемогти в цій конкуренції [Economy Overshadows... 2012].

Кандидат від Республіканської партії Міт Ромні в ході президентської кампанії зосередився на торгово-економічних питаннях у політиці США щодо Китаю, критикуючи адміністрацію Обами за угоди, вигідні для Китаю і шкідливі для інтересів США. Проте, за аналізом “The Nation”, пункти його програми, що стосуються більш жорстких підходів до торгівлі з Китаєм, мають суто технічний характер і суттєво не відрізняються від того, що вже зробила адміністрація Обами (так, вона порушила проти Китаю 8 справ у ВТО, домоглася накладення 39 штрафів зі справ антидемпінгу й компенсаційного мита тощо). Більшість пропозицій Ромні не розходяться із торговельною політикою адміністрації Обами, за винятком планів оголосити Китай “валютним маніпулятором” і накласти усебічний тариф на китайські товари. Проте, як показує практика, після перемоги на виборах кандидати у президенти (наприклад, У. Клінтон, Дж. У. Буш) у питаннях, що стосуються Китаю, відходили від положень передвиборчої програми і продовжували в основному політику своїх попередників.

Таким чином, за першої адміністрації Б.Обами американсько-китайські відносини характеризувалися періодами потепління й загострення, що відповідало характеру їх відносин “співробітництва-суперництва”. Крім невирішених проблем в фінансово-торгівельній сфері, негативний вплив на двосторонні відносини мали заходи Вашингтону, спрямовані на повернення лідерства США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, які супроводжувалися зміцненням військово-політичних альянсів США й нарощуванням присутності американських ВМС в регіоні. Вони вступали в протиріччя з більш наступальною регіональною політикою Китаю в Південно-Китайському й Східно-Китайському морях, що супроводжувалася значним зростанням військових витрат КНР. Перевагою США продовжує залишатися система військово-

політичних союзів у регіоні, зміцнена й адаптована адміністрацією Обама до нових умов; зацікавленість регіональних держав у збереженні американської присутності як гаранта стабільності і балансу сил в АТР. Перевагою Китаю – фінансова й економічна влада, що перетворила його на рушійну силу економічного зростання регіону, а також велика китайська діаспора і спільні культурні цінності з азійськими націями регіону. Зростаюча взаємозалежність двох держав у фінансово-економічних питаннях, у вирішенні регіональних і глобальних проблем, у реформуванні глобальних інституцій і формуванні нового світового порядку примушує їх розвивати інтенсивний діалог на різних рівнях, уникати конфронтації й шукати взаємовигідних компромісних рішень, що можливо лише за умови подальшого здійснення політики самостримування і “розумної влади”.

ЛІТЕРАТУРА

Головченко В. І. Американсько-китайські взаємини й формування поліцентричної системи міжнародних відносин // **США і світ: XXI століття. Колективна монографія пам'яті Є. Камінського.** Київ, 2012.

Городня Н. Д. Азійсько-Тихоокеанська політика адміністрації Б. Обама // **Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.** 2012, № 6 (241).

Городня Н. Д. Еволюція американсько-китайських відносин в перше пост-біполярне десятиліття // **Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія.** 2011, № 108.

Городня Н. Д. Політика адміністрації Б. Обама в Південно-Східній Азії та її вплив на американсько-китайські відносини // **Світ XXI ст. Взаємодія “Північ-Південь” у вимірах перспектив глобального співіснування.** Матеріали Міжвідомчої науково-теоретичної конференції (Київ, 21 червня 2011 р.). Київ, 2011.

Таран М. А. Відносини між США та КНР в епоху Ден Сяопіна: ідейно-теоретична і правова основа (1979–1990 рр.) // **Східний світ.** 2006, № 2.

Таран М. А. Новий зміст “старих проблем”. Американсько-китайські відносини // **Політика і час.** 2003, № 8.

Шевчук О. В. Китай між США і Росією: геостратегічні відносини. Миколаїв, 2008.

Шевчук О. В. Китайсько-американські відносини: новий вимір зближуючої конкуренції // **Гілея: науковий вісник**. Київ, 2011. Спецвипуск.

Biden: US-China relations crucial to economic stability. 18 Aug., 2011 / **BBC News**. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-14570137>

Brzezinski, Z. The Group of Two that could change the world // *Financial Times*. – Jan. 13, 2009 / **Financial Times**. – Режим доступу: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/d99369b8-e178-11dd-afa0-0000779fd2ac.html>

Campbell, Kurt M. The U.S.-Philippines Alliance: Deepening the Security and Trade Partnership. Testimony Before the House Committee on Foreign Affairs Subcommittee on Terrorism, Nonproliferation and Trade, Feb. 7, 2012 / **U.S. Department of State**. – Режим доступу: <http://www.state.gov/p/eap/rls/rm/2012/02/183494.htm>

China hikes defence spend 13 % to \$91,5 billion. March 4, 2011 / **The Times of India**. – Режим доступу: http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2011-03-04/china/28657791_1_defence-budget-defence-expenditure-defence-spending

Clinton, Hillary. Foreign Policy Address at the Council on Foreign Relations, July 15, 2009 / **U.S. Department of State**. – Режим доступу: <http://www.state.gov/secretary/rm/2009a/july/126071.htm>

Clinton, Hillary. Remarks at Plenary Session of the U.S.-China Strategic and Economic Dialogue. Washington, DC, July 27, 2009 / **U.S. Department of State**. – Режим доступу: <http://www.state.gov/secretary/rm/2009a/july/126521.htm>

Clinton, Hillary. Remarks Hillary Rodham Clinton, Secretary of State, China, May 4, 2012 / **U.S. Department of State**. – Режим доступу: <http://www.state.gov/secretary/rm/2012/05/189315.htm>

Clinton, Hillary. The Law of the Sea Convention (Treaty Doc. 103–39): The U.S. National Security and Strategic Imperatives for Ratification. Testimony before the Senate Committee on Foreign Relations Washington, DC, May 23, 2012 / **U.S. Department of State**. – Режим доступу: <http://www.state.gov/secretary/rm/2012/05/190685.htm>

Devuyst, Yoiri. U.S. China Relations: A View from Europe // **Contemporary International Relations**, 2009, Sept/Oct, Vol. 19, No 5.

Economy Overshadows Debate on Sino-US Relations. Oct. 23, 2012 / **Voice of America**. – Режим доступу: <http://www.voanews.com/content/economy-overshadows-debate-on-us-china-relations/1531686.html>

Gorodnia, Nataliya. China's 21st Century Financial Foreign Policy // **Китаєзнавчі дослідження**. Збірка наукових праць. Том 1. Київ, 2011.

Gresser, Edward. Presidential paper tigers should beware China's roar. October 19, 2012 / **The Nation**. – Режим доступу: <http://www.nationmultimedia.com/opinion/Presidential-paper-tigers-should-beware-Chinas-roa-30192614.html>

Kissinger, Henry. The Future of U.S.-Chinese Relations. Conflict Is a Choice, Not a Necessity // **Foreign Affairs**, 2012, March/April. – Режим доступу: http://www.viet-studies.info/kinhte/FA_Kissinger_China_US.htm

Lee, Peter. The New Face of U.S.-China Relations: 'Strategic Reassurance' or Old-Fashioned Rollback? / **The Asia-Pacific Journal**, July 19, 2010. – Режим доступу: <http://www.japanfocus.org/-Peter-Lee/3385>

Obama, Barack. News Conference by President Obama, Nov. 13, 2011 / **The White House**. – Режим доступу: <http://www.whitehouse.gov/photos-and-video/video/2011/11/13/president-obama-holds-press-conference-apec-summit#transcript>

Obama, Barack. Remarks By President Obama to the Australian Parliament, Nov. 17, 2011 / **The White House**. – Режим доступу: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/11/17/remarks-president-obama-australian-parliament>

Obama, Barack. Inaugural Address, U. S. Capitol, Washington D. C., January 21, 2009 / **The White House**. – Режим доступу: <http://www.whitehouse.gov/blog/inaugural-address>

Obama, Barack. Renewing American Leadership // **Foreign Affairs**, 2007, July–August, Vol. 86, No. 4. – Режим доступу: <http://find.galegroup.com.proxy.lib.umich.edu/itx/start.do?prodId=ITOF>

Panetta: Pentagon to shift warships to Pacific. June 1, 2012 / **Associated Press**. – Режим доступу: <http://news.yahoo.com/panetta-pentagon-shift-warships-pacific-010731386.html>

Swaine, Michail D. **America's Challenge. Engaging a Rising China in the Twenty-first Century**. Washington, D.C., 2011.